

Sevan Nişanyan: 24 Nisan için yazılmış bir yazı. Geç oldu ama olsun.

Posted on 22/06/2015

1.

Etnik temizlik düşüncesinin ve bunu savunan bir zümrenin 1880 veya 90'lardan itibaren devlet teşkilatı içinde etkin olduğu anlaşılıyor. 1895 katliamları şüphesiz Abdülhamit'in kişisel kaprisine indirgenemez. 1909 Adana katliamının da merkezden örgütlenip kısırtıldığı, vali ve emniyet teşkilatı aracılığıyla kontrol edildiği açıktır.

İttihat-Terakki'nin "Genç Türk" kadrolarında etnik temizlik fikri 1909'dan itibaren taraftar bulur; 1913'e doğru egemen olur. 1914'te savaşa girme kararında, fırsattan istifade bu büyük "ulusal projeyi" hayata geçirme düşüncesi rol oynamış görünüyor.

Sebepleri bellidir, anlaşılır şeylerdir. Osmanlı devleti çökmektedir. Etnik nüfus gerekçe gösterilerek Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan imparatorluktan koparılmıştır. Aynı gerekçeyle bir "Ermenistan" kurulması gündemdedir. [Altı Vilayette Ermeni nüfusu gerçi %25 dolayındadır; ancak basit birkaç operasyonla bu nüfus yoğunluğu artırılabilir veya belli alanlara kaydırılabilir.]

1912-13 Balkan Harbinde Rumeli Türklerine uygulanan etnik temizlik İT kadrolarının düşünsel evriminde belirleyici olmuştur. Benzer bir temizliğin Anadolu'da tekrarlanma ihtimali zihinlere egemendir. Selanik kaybedilebiliyorsa İzmir, hatta İstanbul kaybedilebilir.

Etnik temizlik, bu riski ortadan kaldıracak bir tedbir olarak düşünülür.

2.

Etnik temizliğin yöntemi 1915 ortalarına dek muğlaktır; muhtemelen yeterince düşünülmemiş ya da bir mutabakata varılmamıştır.

Dünyada ve Türkiye’de klasik yöntem pogrom yöntemidir. Temizlenecek unsur devlet terörü ile sıkıştırılır, katliamlarla yıldırılır, göçe zorlanır. Kılıç artıkları mümkün mertebe asimile edilir. Bu yöntemi Balkan ulusları Rumeli Türklerine karşı, Ruslar (1860’larda) Kafkasya Müslümanlarına karşı başarıyla uygulamışlardır. 1895 pogromlarından sonra Osmanlı Ermenilerinin büyük kitleler halinde ABD’ye, Balkan ülkelerine, Rusya’ya, hatta İran’a göçü, aynı yöntemin Türkiye’de de başarılı olabileceğini düşündürür. 1913 ve 1914’te Ege ve Marmara bölgelerinde yüzbinlerce Rum aynı yöntemlerle Yunanistan’a göçe zorlanmıştır.

Dünya Savaşı bu seçeneği ortadan kaldırır. Ermenileri Rusya’ya kaçırmak, sınır ötesinde bir düşman konsantrasyonu yaratmaktan başka sonuç doğurmayacaktır. [Nitekim Kars, Bayezid ve Oltu-İspir yörelerinin Ermeni nüfusunun boşalmasına yol açan 1828 pogromları, Erivan’da daha önce varolmayan bir “Ermenistan” yaratılmasıyla sonuçlanmıştır.] Üstelik savaşın olumsuz bitmesi halinde Rusya kontrolündeki Ermenilerin, kovulmuş oldukları topraklarda hak iddia etmeleri kaçınılmazdır.

Ermenilerin topluca ABD’ye göçürülmesi fikri 1915 yazında ciddi bir şekilde tartışılır. Güncelerinde bu konuya geniş yer ayıran ABD büyükelçisi Morgenthau, Enver’in bu düşünceye sıcak baktığını, ancak iki konuda ısrarcı olduğunu anlatır: Ailelerin tüm fertleri göçmen olarak kabul edilmeli ve göçmenlerin Osmanlı pasaportlarına el konulmalıdır. Göçmenlerin savaştan sonra geri gelmesi ihtimalinden çekindikleri anlaşılıyor.

Bir başka seçenek, Ermenilerin Osmanlı ülkesi içinde dağıtılarak yoğunluklarının azaltılmasıdır. 1915’in ilk yarısında egemen düşüncenin bu yönde olduğu anlaşılıyor. Ancak savaşın yenilgiyle sonuçlanması halinde iç sürgünlerin yurtlarına dönmek isteyeceği ve içinden çıkılması zor bir tazminat meselesinin gündeme geleceği muhakkaktır.

Ermenileri Suriye çölüne sürme kararı 1915 Ağustosunda kesin bir politikaya dönüşmüş görünüyor. Bu karar bir çıkmazın sonucudur. Sürülenlerin büyük bölümünün öleceği şüphesiz hesaplanmıştır. Muhtemelen savaştan sonra Suriye'nin elden çıkacağı da öngörülmüştür. Dolayısıyla esas amaç, güney sınırında güçlü (ve düşman) bir Ermeni konsantrasyonunun oluşması önlemek olmalıdır. [1918-1921 Kilikya krizini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Can yakıcı olan Fransız işgali değildir, Adana-Antep-Maraş'ta Ermeni iskânı ihtimalidir.]

Etnik temizlik iradesinin soykırım (= topyekün imha) kararına dönüşmesini 24 Nisan'a değil, 30 Ağustos 1915 civarında bir tarihe yerleştirmek daha doğru olur kanısındayım.

3.
Ermeni devrimci hareketinin varlığı bu süreçte önemli rol oynar. Ortada bir veya daha fazla gizli ve silahlı ihtilal örgütü vardır. [Başlangıçta daha çok Sosyalist Hınçag Partisi etkindir; 1905'lerden sonra "Taşnagtsutyun", yani Ermeni Devrimci Federasyonu öne çıkar.] Ermeni aydınlarının önemli bir bölümünü etkisi altına almışlardır. Gerek Abdülhamid gerek İT hükümetleri, bu örgütlere karşı adeta paranoid bir korku sergilerler.

Morgenthau'nun günceleri bu konuda aydınlatıcıdır. 24 Nisan 1915 arefesinde Talat'ın bir Ermeni darbesinden ciddi bir şekilde korktuğunu anlatır. Büyükelçinin kuşku ifade etmesi üzerine Dahiliye Nazırı "Biz Abdülhamid'i 200 kişiyle devirdik" cevabını verir; "onlar 500 kişi, üstelik bizden daha örgütlü." Tehcirin başlangıç aşamasını oluşturan Mart-Nisan tutuklamaları devrimci örgütü çökertmeyi hedeflemiştir. Bilinen örgüt üyeleriyle birlikte üye olma ihtimali olanlar ve sempatizanlar, yani Ermeni toplumunun ileri gelenlerinin neredeyse tümü, tutuklanır ve çoğu öldürülür. [Tutuklananların sayısı İstanbul'da 250, Erzurum'da 50 civarında olduğuna göre toplam sayı 500 dolayında olmalıdır.]

Kabul edelim ki ölüm kalım mücadelesi veren bir ülkede ihtilalcilik riskli iştir. Gerçek dünyanın güç dengelerini hiçe sayan bir devrim romantizmi, şüphesiz, Ermenilerin

felaketine zemin hazırlamıştır. Öte yandan şu da bir gerçek ki silahlı örgüt, bir savunma refleksinin ürünüdür. 1895 ve 1909 olaylarının yaşanmış olduğu bir ülkede Ermenilerin başka seçeneği var mıydı? Devlet teşkilatının etnik temizlik tasarladığı bir yerde, temizlenmesi planlananların nasıl davranması gerekir?

4.
“Karşılıklı katliam” iddiası dürüst değildir. Ermenilerin sivil Müslüman ahaliye kırım yaptığı bellibaşlı iki vaka anılır: 1916 Bitlis-Hizan baskınları ile 1918 Ocak-Mart döneminde geri çekilen Batı Ermenistan Geçici Hükümeti birliklerinin Erzurum-Sarıkamış-Kağızman hattında yaptığı katliamlar. Her ikisini de kaotik birer intikam hareketi olarak görmek daha doğru olur.

1915'ten önce Ermenilerin herhangi bir yerde sivil halka katliam düzenlediklerine ya da tasarladıklarına ilişkin ortada somut bir iddia yoktur. Nitekim böyle bir şey eşyanın tabiatına aykırı olur. Bir taraf orduya, polise, yasaya ve devlete sahiptir; nüfusça ezici şekilde üstündür; bin yıllık silah ve savaş geleneğinin mirasçısıdır. Öbür taraf hiçbir yerde sayıca %25'i aşmaz; silahları kaçak, örgütü yasadışıdır; misilleme halinde evi ile dükkânını savunmaktan acizdir. Bu şartlarda kim kimi kesecek?

Öte yandan şu da bir gerçek ki, geçmişte Ermeniler pogrom yapmadı demek, savaştan sonra uygun şartlar oluşursa yapmayacaklar demek değildir. Yunanlılar yaptı. Bulgarlar yaptı. Ermeniler neden yapmasın? Ermeniler yerinde kalsa ve savaşı Türkler kaybetse bugün Erzurum'da ya da Van'da kaç Türk kalırdı? Eskiden %70 küsur Türk (Azeri) kenti olan Erivan'da bugün kaç Türk var?

5.
Büyük çaplı bir toplumsal hareket toplumda varolan dinamikleri harekete geçirir ve o dinamiklere uyum sağlar. Elli kişiyle yapacağın işte kendi kurallarını koyabilirsin. Elli bin kişiyle yapacağın işte toplum ortalamasının iradesine boyun eğmek zorundasın.

İslam töresi, gâvurun malını, ırzını ve canını helal sayan kuvvetli bir damara sahiptir. Özellikle savaş ve kargaşalık zamanlarında bu damar azar. Öyle anlaşılıyor ki 1915 Nisan-Mayıs aylarından itibaren bu refleks ön plana geçmiş ve başlangıçtaki niyet ne olursa olsun bu tarihten itibaren ülkeyi saran gaza ve fetih “neşvesi” işi başka bir mecraya taşımıştır.

Başlatılmış olan tehcirden 1915 yazında herhangi bir nedenle vazgeçmek isteseler dahi bunu yapabilecekleri şüphelidir.

6.

Tehcirin ekonomik boyutu gözardı edilemez.

Savaşın ikinci yılında Osmanlı devleti ve İT rejimi iflas noktasındadır. Devletin toplam bütçe geliri 1913'te 33 ve 1914'te 36 milyon sterlindi. 1915 ve sonrasında sağlıklı bir bütçe yapılamadı, ancak kamu gelirlerinin sıfıra düştüğünü varsayabiliriz. Açık piyasada borçlanma imkânı kalmamış, ancak Almanya'dan 110 milyon sterlin dolayında askeri kredi alınmıştır. Fikir vermek için belirtelim: Savaşın son yılında İngiltere'nin savunma bütçesi 2,4 milyar sterlin, Almanya'nınki 1,6 milyar sterlin idi. [Bir ara bunları araştırıp yazmıştım. Şimdi kaynaklar elimde değil, o yüzden sayılarda ufak tefek hatalar olabilir. Pardon.]

1913-1923 arasında ülke nüfusunun yaklaşık bir çeyreğinin tehcir veya imha edildiğini biliyoruz. Ekonomik açıdan daha etkin olan bu zümrenin, ulusal servetin %25'ten fazla bir payına sahip olduğunu varsayabiliriz. Demek ki ulusal servetin belki üçte birine ulaşan bir değer bu süreçte el değiştirmiştir. Terk edilen varlıkların bir bölümünün ziyan olduğu düşünülse bile, ortada devasa bir servet transferi vardır.

Ermeni malları meselesi 1915 Mayıs sonlarından itibaren idari yazışmaların ana eksenini oluşturur. Metruk malların büyük bölümü İT örgütü ile yandaşları arasında pay edilir, kalanı tehcirde az ya da çok etkin olan yerel girişimcilerce yağmalanır. Bu ikincisini bir tür “sus payı” olarak görebiliriz. Savaş koşullarından dolayı taşrada doğabilecek potansiyel

hoşnutsuzluğun önü kesilmiş, İT rejimine (ve ardıllarına) çıkar ve suç bağlarıyla bağlı bir zümre yaratılmıştır. [İkinci Dünya Savaşının ekonomik sıkıntıları birincisine oranla hiç mertebesinde olduğu halde, rejime karşı birincisiyle kıyaslanmayacak kadar derin bir husumete yol açtığını hatırlayınız. Neden?]

7.
İade ve tazminat korkusu anlaşılmadan, 1916-1923 döneminde olan hiçbir şey anlaşılabilir. Savaşın yenilgiyle bitmesi halinde Ermenilerden hayatta kalanlar (ve muhtemelen kaçan Rumlar) geri gelecek, evlerini, kayıp kızlarını, tarlalarını ve banka hesaplarını talep edecektir. Savaşın galibiyetle sonuçlanması halinde dahi bir hesaplaşma kaçınılmaz olabilir. Dolayısıyla tehcir yeterli değildir. Gidenlerin imha edilmesi ve hak kayıtlarının silinmesi gerekir.

1919-1920'de Teşkilatı Mahsusa hücrelerinin Müdafaa-yı Hukuk örgütlerine dönüşmesinde belirleyici olan endişe, olası bir barış antlaşmasıyla Dünya Harbi galipleri tarafından Rum ve Ermenilerin geri gelmesinin, ya da en azından tazmin edilmelerinin dayatılmasıdır. Savaş sonrasında Anadolu'da gücü fiilen elinde tutanlar açısından ölümcül olan tehdit budur. Erzurum ve Sivas kongrelerinin esas, hatta biricik konusu da budur. Erzurum'a çıkabilecek otuz kişilik İngiliz garnizonu yahut Urfa'ya yerleştirilen 200 kişilik Fransız müfrezesi değildir konu. Rusya ile Türkiye arasında ezilmiş, ordusuz ve beş parasız Ermenistan'ın tehdidi de değildir. Esas konu Anadolu'dan sürülmüş olan Ermeniler ve Rumlardır. Milli Mücadele, onlara karşı verilecektir.

8.
Cumhuriyet'in kurucu kuşağının neredeyse tamamı, Rum ve Ermeni tehcirinden nemalanmış kişilerden oluşur. İlk iki veya üç Meclisin üyelerinin ezici çoğunluğu, o dönemde ani zenginliğe kavuşan ünlü iş adamlarının tümü, Atatürk dönemi bakanlarının bir ikisi hariç hepsi, ve bizzat Cumhuriyet'in kurucusunun kendisi bunlar arasındadır. Ev, konak, çiftlik, otel, ticarethane, fabrika, hizmetkâr ve "evlatlık" sahibi olmuşlardır.

Cumhuriyet rejiminin, teknik olarak Cumhuriyetin ilanından önce gerçekleşmiş bir olay konusunda takındığı sahiplenici tutum bu olgudan bağımsız olarak anlaşılabilir. Türkiye’de 1920-1980 döneminde siyasi, idari ve ekonomik erk sahibi olan zümrenin neredeyse tamamı toplumsal konumlarını bu olaya borçludur. Soykırımın kabullenilmesi, cumhuriyet elitinin kendi kendini inkârı anlamına gelir.

9.
Soykırım tartışması soyut bir tarih tartışması değildir. Sonuç olarak kanlı ve utanç verici sayfalar her toplumun tarihinde aranır ve bulunabilir, ve yüz yıl önce ölüp gitmiş insanların ateşi, ne kadar harlanırsa harlansın, bugün yaşayanları çok fazla heyecanlandırabilecek bir konu değildir.

İtiraf edilmese de esas mesele başkadır. “Soykırım olmadı” diyenlerin meramının bir fakt tartışması değil, bir hak ve etik tartışması olduğunun herkes farkındadır. Savunulan şey “biz haklıydık” ve bunun mantıki sonucu olarak “aynı koşullar oluşsa yine aynı şeyi yaparız” tezidir. Dünyadaki vicdan sahiplerinin tepkisini çeken şey de budur.

Evet, çoluk çocuğun katledilmesini açıkça savunanların sesi (radikal bir azınlık dışında) çok duyulmuyor. Ancak gayrimüslim nüfusun “Türk” devleti için bir tehdit olduğu, dolayısıyla etnik temizliğin gerekli ve zorunlu olduğu fikri, Türk milliyetçiliğinin ve resmi devlet söyleminin neredeyse bir aksiyom olarak benimsediği bir görüştür. Türkiye Cumhuriyetinde okutulan tarih ve edebiyat öğretisinin değişmeyen ana fikri budur. Etnik temizlikten adım adım soykırıma giden mantığı yukarıda özetledik. 1914’te geçerli olan rasyonalitenin, benzer koşullar oluştuğunda, bugün de aynı şekilde işlememesi için bir neden yoktur.

Soykırım, Türk milliyetçiliğinin zorunlu ve mantıkî sonucudur.

10.
Başkaları da pogrom ve soykırım yaptı, evet. Kızılderiileri hatırlayın. Cromwell’in kestiği

İrlandalıları hatırlayın. Onların ne farkı var?

Büyük bir farkı var. O kırımları bugün savunan kimse yok; ya da eğer varsa marjinal azınlıklardır. Türkiye'nin inkâr kisvesi altında sürdürmekte ısrar ettiği savunma pozisyonunun bugünkü dünyada emsalini göremiyoruz.

Tüm dünyada vicdan ve entelektüel namus sahibi insanları dehşete düşüren husus işte budur.

Yüz yıl önce olup bitenler değil, bugünkü tavrı.

Kaynak: nisanyan1.blogspot.com.tr